

BÖLÖNI GYÖRGY:

HALLJA KEND TÁNCSCIS

Táncsics Kiadó, 1958.² Bp.

„Megtetted-e azt, amire születted? Hű voltál-e emberi hitedhez? Dolgoztál-e az emberi közösségért? Igen, Táncsics ilyen kérdezhet attól, aki a képmását jól megnézi.”

1944-ben írta e sorokat Bölöni György, amikor példaképe, Táncsics élettörténetének írása közben, az egykorú metszeten elmerengve a nyughatatlan harcos szellemét megidézte. Ma már, az életmű kényszerű befejezése után, a halál őt is a példaképek messzevilágító piedesztáljára állította, s emlékéét idéző arcképe alá ugyanúgy odairhatnánk e szavakat, minden igaz emberségre törekvők örök jelmondataként. Mert Bölöni György emberi nagyságának forrása ezeknek a gondolatoknak mély eszmeiségében, s eszménye iránti hűségében rejlik. A magyar történelem nagyjai közül is azért választotta Táncsicsot példaképül, mert mint az első kiadás előszavában maga írja: „... ő jelentette számomra az eszmei valóságot, azt, hogy küzdeni kell a dolgozók felszabadításáért, melynek megvalósításától egy emberöltőn át mind jobban és jobban eltávolodott a magyar társadalom. És jelentette a magyar viszonylatban a ritka erényt, a meggyőződéshez való hűséget”. Bölöni egész élete ennek az elkötelezettségnek a jegyében telt el. A század elején a magyar elmaradottság elleni küzdelemben Ady harcos-társa, a Tanácsköztársaság idején külföldi diplomataként a proletárdiktatúra érdekeinek hű védelmezője, s az emigráció keserű éveiben a magyar és nemzetközi munkásmozgalom egyik vezető szervezője. Főfeladatát külföldön is a magyar haladás, a magyar nép szolgálatában látta. Ebből a magatartásból született meg két nagyjelentőségű írásműve, „Az igazi Ady”, s a „Hallja kend Táncsics”. Az annak idején igaztalanul megtámadott, vagy szűk osztályszempontok igazolására kijátszott Adyt a maga helyére visszahelyező könyv sokak kedvelt olvasmánya, annál kevésbé ismerik szélesebb olvasókörökben a jelentőségében s írói erényekben semmivel sem kisebb Táncsics-életrajzt.

A „Hallja kend Táncsics” 1942—1944-ig, igen nehéz körülmények között íródott. Párizsban ekkor már Hitler katonái ágáltak, s a rendőrkapók állandó szimatolása közben a könyv megírásához szükséges irodalmat igen nehezen lehetett összegyűjteni. Bölöni György vállalta a nehézséget s a kockázatot is, könyvét megírta, de megjelentetésére kiadót nem talált. Így történt, hogy a „Hallja kend Táncsics” csak a felszabadulás után 1946-ban jelent meg Magyarországon, s az inflációs idők következtében akkor is csak kis példányszámban. A Táncsics kiadó már rég aktuális feladatát teljesítette, amikor a Táncsics-könyvtár sorozatban ezt az eddig kevesek által hozzáférhető életrajzt megjelentette.

Bölöni György könyve az első teljes képet felmutató Táncsics-portré. A haladó történetírás már eddig is számontartotta a parasztság gazdasági és kulturális felemeléséért folytatott küzdelmét, de 1848. márc. 15-i szereplése és regénybeillő bujdosása nyomán, sokan csak mint romantikus hőst ismerték, s voltak olyanok is, akik egyes korabeli sajtómegnyilatkozásokból, a felsőbb körökben fennmaradt anekdotákból ítélve, utópikus álmok után futó fantasztát, vagy legjobb esetben egy okvetetlenkedő atyafit láttak benne. Ezekkel szemben Bölöni könyve méltó elégtételt emelt a sokszor megcsúfolt, kigúnyolt Táncsics emlékének. Semmi csapás aláft meg nem törő, minden kudarc után harcát újra kezdő életének bemutatása azonban jóval több a hős emléke iránti igazságtételnél. A könyv megírása buzdító tett volt a Táncsics-képviselte eszmék győzelmének végleges kivívására. „1848. kezdet, 1918. és 1919. kísérlet volt a végleges szabadságharcra. Sarkallni akartam a magyar társadalmat, hogy folytassa a munkát, melyet történelmi nagyjai sorában Táncsics is önfeláldozóan végzett...” Hogy célkitűzését maradéktalanul megvalósíthassa; Táncsics ürügyén az egész XIX. sz. élettörténetének megírására vállalkozik, s ezzel a magyar történelem

marxista szempontú értékelésében úttörő munkát végez. Nem történelemtörténet a „Hallja kend Táncsics”, a kort nem a történelmi jelentőségű dátumok felsorakoztatásával érzékelteti. Ott szerepelnek természetesen ezek is, de nem sterilizáltan, az utókor beleértett misztikájával, hanem „in statu nascendi” a legkövetkezőbb életközelségben. Az olvasó tudatában az események így gyakran új értelmet vagy legalábbis tágabb horizontot nyernek. Egyaránt vonatkozik ez a reformkort felelevenítő sorokra, a 48/49-es osztályharcok ábrázolásának kíméletlen realizmusára, vagy pl. a történelmi nagyságok rembrandti, erős fény-árny hatásokkal megfestett portréira. Történelem-szemléletét szocialista eszmeiség és szilárd elvi következetesség jellemzi. A társadalmi haladás, az emberek, történelmi személyiségek nagyságát mindig azon méri le, hogy mennyiben szolgálták a dolgozó nép felemelésének ügyét. Szigorú mérce ez abban a korban, amikor a nemzeti függetlenség kérdésének prioritása alapján az országvezetők fő feladatukat az összes osztályok érdekegyesítésében látták, amiből természetesen nem következhetett más, csak az, hogy a dolgozók, azaz ebben az esetben a parasztság érdekeit áldozták fel a nemzeti egység érdekében. Hogy Magyarországon a következetes jobbágyfelszabadítás elmaradt, azt a forradalom adott osztályhelyzetéből meg lehet magyarázni, de Bölöni ezt megbocsájtani még Kossuthnak sem tudta. „Hogy tisztán kiemelkedjék Táncsics szerepe és jelentősége, mi ugyancsak megfosztjuk negyvennyolc eszményeit a nemzeti mítoszról, és elég könyörtelenül fellebbentjük az uralkodó osztály érdekpolitikájáról a hazafias fátyolt...” mondja egyhelyütt, s ha azelőtt szokás volt a nemesség 1848/49-es haladás szerepére hivatkozni, Bölöni bebizonyítja, hogy a magyar uralkodó osztály a haladás szolgálatában akkor is csak odáig ment, ameddig a körülmények kényszerítették. Táncsics alakja emberi tisztaságával, a nép fia küldetésének bátor vállalásával és önzetlen szolgálatával a jellemábrázoló író éltető erejével jelenik meg a könyv lapjain. Élete a történelmi háttér nélkül romantikus regénynek hatna, így komor, nehéz, az olvasót lehúzó, elgondolkoztató valóság. A fiatal jobbágyfiúban az uralági hajdú mogyorófalpalcája érlelteti meg a kemény elszárást, hogy jobbágyországból kitör. Takácsinasnak szegődik és segédtanítóskodik. 23 éves korában iratkozik be a budai tanítóképzőbe, 24 éves, amikor mint kész férfi, bajnagosan beül az első gimnazisták közé latin deklinációt tanulni, mert úgy sejtí, hogy a latin nyelv a műveltség kulcsát jelenti. Nevelősködésből tartja fenn magát, öntudatos magatartása miatt gyakran kénytelen helyet változtatni. Társadalomszemléletét Rousseau, Voltaire

művei alakítják. Bejárja az egész országot, szavakat gyűjt a magyar falvakban, készülő szótára számára. Már itt, teljesen ártatlan vándorútjain kezdődik hányattatása a hatóságokkal. Magyarország után körbегyalogolja fél Európát, az itthon veszélyeseknek ítélt kéziratának külföldön keres kiadót. Párizsban Cabet-val parolázik, Ledru Rollint, a 48 előtti évek új Dantonját keresi, s megalakítja a magyar munkások első Munkásegyletét, melynek névsorát az ő nevével kezdtek meg. Londonban felolvasást tart „Magyar munkások külföldön, vagy kié a haza?” címmel. Népkönyvét sikerült megjelentetnie, de bőrtönbe csukták érte, s onnan csak a márciusi ifjúság szabadította ki.

A népkönyv, vagy ahogy ő nevezte „nép számára írt polgári katekizmus” csak egyike Táncsics azon írásainak, melyek a reformviták idején a magyarországi átalakulás leg-radikálisabb programját tartalmazták. „A nép szava, Isten szava”, „Sajtószabadságról nézetei egy rabnak”, „Hunnia függetlensége”, s folytathatnánk még a sort a 48/49-ben írt számos program- és törvénytervezettel, mind a magyarországi polgári átalakulás demokratikus végrehajtásáért szállt síkra. Nyolc évi bujdosásának földalatti cellájában megálmodja a boldog jövődet, s tollából a „kommunizmus csodavirága” nyílik. Csodálatos termékenységgel ontja írásait, amiket a napirenden levő házkutatások elől kertjében fizekbe rejtve és el. 1860-ban új forradalomra buzdító röpiratokat szerkeszt s kidolgozza a forradalom részletes programját. 15 évi fegyházra ítélik érte. Az 1867-es amnesztia után megvakulva kerül ki a börtönből. Megrendítő, szomorú sors, ami ez után következik. Az ősz szakállú, fehérhajú férfi egy ideig a nép között még köztiszteletben él, 3 évig Orosháza képviselőjeként a 48-as hagyományok, a paraszti elégedetlenség eleven zászlaja a parlamentben. De a következő választásokon már kiszorították a közéletből. Késő korára könyvei eladogatásából él, s utolsó napjainak tragikumát nem is annyira az a szívbemarkolóan szomorú kép fejezi ki, amelyet Bölöni a hátán lepedőbe kötött könyvbatyúval, az Üllői úton „handlásokkal, drótostóttokkal versenyt kiabáló, budai falvak parasztkapuin kopogtató aggastyánról megfestett — van abban heroizmus is, hogy Táncsics maga terjeszti a nép között fillérekért forradalmi szellemű írásait. A tragédia végső beteljesedését az adja, hogy könyvei még itt sem, s így sem kellenek. A magyar nyelv szépségeiről szóló könyvének ajánlására németül szólnak vissza, s a falusi kapuk mögül kutyákat uszítanak átána, azt hiszik, kéregető köldös. Nem idealizált hős Bölöni György Táncsicsa. Megismerjük emberi gyengeségeit is, de a kép egészéből éles plaszticitással, agitativ erővel domborodnak ki elévülhetetlen erényei. Az

életesmény, amelyért Bölöni felmagasztalta, ma is aktuális és minden időkben az marad. Hős, és hőstét minden emberi nagyságban híven követő írója egyaránt megmutatták az utat, melyet dolgozó népünk szolgálatában,

értelmiségünk minden egyes tagjának vállalnia kell, melynek vállalására az elhivatottság kötelez, bárholonnan jött is.

Pölöskei Ferencné

ÉBREDÉS

PRÓZAÍRÓK ANTOLÓGIÁJA

Magvető Könyvkiadó, 1959

Az új magyar könyvkiadás immár nemes hagyományává vált, hogy a kiadók — a verses antológiák mellett — mai szerzők írásai-ból prózai gyűjteményeket is megjelentetnek. E gyűjteményeknek — más egyéb mellett — bizonyára az a célja, hogy az értéke-sebb, maradandóbb írásokat kiemeljék a mégiscsak gyorsabb mulandóságra ítélt folyó-irat-irodalomból, s a szélesebb olvasóközönség számára hozzáférhetővé tegyék. Ugyanakkor jól szolgálják — különösen a kezdő — próza-írók megismertetését, és egy kevésbé nép-szerű műfaj: az elbeszélés, a novella meg-szerettetését. Az utóbbi évek ily jellegű vállalkozásai közül mind eszmei tartalom, mind művészi igényesség tekintetében ki-emelkedik az *Ébredés*, az élő magyar irodalom propagálására hivatott kiadónak, a Magvetőnek a tavalyi könyvhéten útra bocsá-tott 500. kiadványa. Az ünnepi alkalom, a kerek szám, meg az a körülmény, hogy a köte-tet a nagy port vert s rövid idő alatt második kiadást ért *Tüztűnc* prózai megfelelőjének szánta a kiadó —, fokozottabb érdeklődést éb-resztett a könyv iránt. Amikor az elbeszélés-kötet mérlegét e helyen megvonjuk, termé-szetesen csak az általános benyomások, az összkép megrajzolására szorítkozhatunk. Bölöni Györgynek a kötethez írt szép és okos előszava az egyes írók értékelésére is kiterjed, azzal csak egyetérthetünk. Nekünk csupán néhány tartalmi és formai probléma felveté-sére, néhány kritikai észrevételre maradt helyünk.

Huszonöt szerző egy-egy elbeszélését tartal-mazza az *Ébredés*. (A válogatás Szamos Rudolf és Fábíán Zoltán munkája.) Az elő-ször itt napvilágot látott írások mellett olya-nokat is találunk a kötetben, amelyek már másutt, irodalmi folyóiratokban is megjelen-tek; ez a némi következetlenség a válogatás-ban azonban megbocsátható, mert a kiadó-nak és a kötet szerkesztőinek — láthatóan — nem az volt a célja, hogy új tehetségeket fe-dezzenek fel, hanem az, hogy bemutassák, dokumentálják egy — az ismeretlenségből már kilépett — prózaíró nemzedék eszmei magatartását, s azt, hogy hol tartanak ma ezek az írók művészi fejlődésükben.

Kik tehát az *Ébredés* szerzői, és mi indo-kolja együttes szereplésüket a kötetben? — A könyv végéhez csatolt függelék-ből kitűnik,

hogy a kötet szerzőinek átlagos életkora a dantei „emberélet útjának felén” jár, abban a korban, amikor már a prózaíró sem „kezdő” író, — ha számításba is vesszük, hogy az epikus alkat későbbben érik. (Móricz 33 éves korában már évekkal túl volt a *Hét krajcár* sikerén.) Az *Ébredés* írói sem kezdő írók, nem itt mutatkoznak be először. Már évek-kel előbb letették névjegyüket, zömük a fel-szabadulás után, az ötvenes évek elején jelent-kezett írással. A kötet szerzőinek egyhar-mada az 1955-ben megjelent *Emberavatás*-ban debütált. (Mostani szereplésük — utólag — igazolja akkori jelentkezésüket, az *Ember-avatás* válogatási szempontjait.) Szemléletük érlelődése, írói kibontakozásuk 1956-ra és az azutáni évekre esik, s most várhatjuk tőlük az első jelentősebb írásokat. Legtöbbjüknek éppen a közelmúltban jelent meg az első önálló kötete, s így az *Ébredés* írói bizonyos mértékig már a „befutottak” közé számítá-nak. Az együttes fellépés itt még nem zavaró; a külön csapás törésének, s az egyéni hang és szemlélet kialakításának igénye csak néhányuknál bukkán föl; az egymáshoz fűző szálak az erősebbek. A saját harc megharcolásának ideje majd csak ezután következik el az *Ébredés* írói számára.

A szerzők nemzedéki összetartozásánál egy sokkal nagyobb erő forrasztja egységbe a kötet huszonöt elbeszélését. A problémák és a szemlélet azonossága. Ez az írásokat összefűző szoros eszmei kapcsolat főlegessé tesz mindennemű másodlagos — tematikai vagy műfaji — csoportosítást, s a szerzők pusztá alfabetikus rendjébe sedett elbeszél-ések sem hatnak konglomerátum-szerűen. Az írásokban az a több és jellemző, ami közös és összekötő, nem pedig az, ami különböző és elválaszt. Ez pedig elsősorban a tartalmi jegyekben, a politikai állásfoglalásban és magatartásban mutatkozik meg. Ezeknek az azonos, összekapcsoló motívumoknak meg-érzése és a válogatásban uralkodó szempontra emelése — a kötet szerkesztőinek egyik jelen-tős érdeme: így tehettek egy esztétikailag is szép és maradandó elbeszélés-gyűjteményt társadalmilag is jelentőssé, dokumentum-értékűvé.

Közös vonása az *Ébredés* íróinak az igen erős társadalmi és politikai érdeklődés. Hihe-tetlen érzékenységgel, kifinomult látással rea-